МУНИЦИПАЛЬНОЕ КАЗЕННОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«ОНГУДАЙСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ИМЕНИ С.Т.ПЕКПЕЕВА»

РАССМОТРЕНО На педагогическом совете Протокол № 1 от «31» августа 2026 г.	СОГЛАСОВАНО Заместителем директора по УВР Бутынина Л.П.	УТВЕРЖДЕНО Директор МКОУ «Онгудайская сош им.С.Т.Пекпеева» Чочкина Е.В Приказ № 310 от «31» августа 2026 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному предмету «Родной (алтайский) язык»,
68 часов 7 В класс

с. Онгудай, 2026 г.

«Алтай тил» предметти ӱредининӊ текши јартамалы

Алтай тилле 7 класста иштеер программа текши ӱредӱлӱ школдорго Федерал эл-тергеелик ӱредӱ стандарттыӊ некелтелери аайынча, Н.Б. Тайборина, К.К. Пиянтинова тургускан «Алтай тилле иштеер программалар 5-9 класстарга» (2023 j.) тайанып, Н.Б.Тайборинаныӊ, К.К.Пиянтинованыӊ, А.М.Оинчинованыӊ «Алтай тил 7 класс» (2025 j.) деп бичигине келиштире тургузылган. Программаны ла бичикти Алтай Республиканыӊ ӱредӱ ле билим Министерствозыныӊ Билим-методикалык соведи 2025 јылда јараткан.

Ӱредӱниӊ тӧс планында 7-чи класста «Алтай тил» предметти ӱредерине школдыӊ ӱредӱлӱ планы аайынча **68 час** берилген, неделеде **2 частаӊ.**

«Алтай тил» ӱредӱ предметти ӱренеринде јединетен турулталар

Ӱренчиктиӊ таӊынаӊ ӧзӱминде јединер турулталар (личностный):

- тӧрӧл тилин билери –кажы ла кижиниӊ агару кереги деп оӊдооры;
- тӧрӧл тилиниӊ тӱӱкизин билери;
- алтай тил албатыныӊ культуразы деп, оны чеберлеп аларына кӱӱнзегени, эрмек-куучынын јарандырар кӱӱн-тапту болоры;
- тӧрӧл тилиниӊ аӊылузын јартап, ӧскӧ тилдерле тӱӊдештирип кӧрӧри;
- балдарды Тӧрӧлин, тилин, культуразын сӱӱрине, тоорына таскадар;
- керектӱ тексттерди «Алтай тил» деп ӱренер бичиктеӊ ле «Солоӊы» журналдаӊ алар.

Текши ӱредӱ эдилгелерле колбулу једимдер (метапредметный једимдер):

Бойын башкарынар текши ӱредӱ эдилгелер:

- ӱредӱчиниӊ болужыла уроктыӊ амадузын тургузар;
- ӱренген материал аайынча бойыныӊ санаа - шӱӱлтезин айдарга таскаар;
- ӱредӱчиниӊ тургускан амадузын бӱдӱрип билер;
- бойы эмезе нӧкӧрлӧри бӱдӱрип јаткан эдилгени јартап айдар.

Билгир алар текши ӱредӱ эдилгелер:

- учебникле иштеп билер (бажалыкла, көргӱзӱ темдектерле, бӱкле);
- текст, јурук аайынча берилген сурактарга каруу берер;
- ӱредӱчиле, нӧкӧрлӧриле кожо бӱдӱрген иштерге тӧс шӱӱлте эдер.

Коммуникатив учурлу текши ӱредӱ эдилгелер:

- бойыныӊ санаа-шӱӱлтезин айдып ла бичип билер (эрмекте эмезе јаан эмес текстте);
- јарт–чокым, кӧдӱриӊилӱ кычырар, кычырганын куучындап билер;
- парада ла группада иштеп темигер;
- билип алган билгирлерин, таскамалын јӱрӱминде тузаланар; тӧрӧл тилин ӧскӧ дӧ предметтерле билгир алар эп-арга эдип тузаланары, тилди шиӊдеп билер билгирлерин, таскамалын ӧскӧ дӧ предметтерде (литератураныӊ урокторында, ӧскӧ ороондордыӊ тилин ӱренер уроктордо) тузаланып билер;
- эрмектежип куучындашканда, кандый бир иш бӱдӱргенде, сӧс-блаашта, шӱӱжӱде эбире улусла колбу тудуп билери; окылу да, тегин де, таныш улусла эмезе ӧскӧ культуралу улусла куучындашканда, албатыныӊ јаӊжыгып калган ээжилерин бӱдӱрип турар.

Предметле колбулу једимдер:

- тил ле албатыныӊ культуразы колбулу деп билер; кижиниӊ, албатыныӊ јӱрӱминде тӧрӧл тилиниӊ учуры керегинде билер;

- эрмек-куучынның бастыра бӱдӱмдериле тузаланып билери (кычырары ла угуп аайлары (аудирование).
- башка-башка бӱдӱмдӱ сӧзликтерле, болушту литературала (ол тоодо электронный бӱдӱмдериле) тузаланып билер;
- эрмек-куучынында орфоэпияның, лексиканың, эмдиги алтай литературный тилдиң грамматиказының некелтелерин буспай тузаланар; чын бичиирининг, токтой тӱжер темдектерди тургузарының ээжилерин билгир тузаланып турар.
- тӧрӧл тилининг, кееркемел тексттерди шиңдегенде, эрмек-куучынның эстетика учурын сезер, аайлаар;
- төрӧл тилиле балдар јилбиркеп ӱрензин деп, алтай тилдиң урокторында башка-башка эп-аргалар (коммуникативный, интегрированный, дифференцированный, көргӱзӱ); кеберлер (формы) (ойын, маргаан ла о.ӧ); бӱдӱмдер тузаланар.

Ӱренчик ӱренип алар:

– текстте айдылганының јӱзӱнин кубултуп куучындаарга;

– текст – эрмек-куучынның чӱмдемели деп аайлаарга ла оның структура бӱдӱмин јартаарга, абзацтарга бӧлӱнгенининг учурын аайлаарга; – сурактарга толо каруу берерге; – кубулбас – куучын-эрмектиң алдынаң учурлу бӧлӱги деп ле олорды бӱдӱмиле (тегин ле колболу) ылгаштырып, эрмектеги учурын;

– кубулбастарды лексикалык учурыла ылгаштырып (аайын, ӧйин, јерин, амадузын, шылтагын, кемин кӧргӱзери);

– кубулбастарды јарталгыштардаң ла ылганаачынаң ылгаштырып билер;

– колболу кубулбастарды чын бичип (чийӱчек ажыра, башка, јаба) ле орфограммазын јартап;

– глагол куучын-эрмектиң алдынаң учурлу бӧлӱги болуп, тооло, јӱзӱндерле кубулуп турганын ла оның лексикалык учурын;

– глаголдорды бӱдӱмиле ылгаштырып;

– глаголдордың кеберлерин (ӧйлӱ, молју, јӧпсинер, јакылта, кӱӱнзедер) бой-бойынаң ылгаштырып;

– текстте глаголдор куучын-эрмектиң кандый бӧлӱгинең бӱткенин јартап;

– глаголдордың -гула//-гӱле, -кула//-кӱле, кыла//-киле, -гыла//-гиле кожулталарында эрин ӱндӱлерди темдектеген эрин чӧйилер таныктардың чын бичилерин;

– эрмекте молју кеберде турган глаголдордың кийнинде запятой тургузар учуралдарды.

– эреңис – глаголдың кеп-бӱдӱми деп ле оның аңылу темдектерин, эреңисти глаголдоң ло јарталгыштаң ылгаштырып;

– эреңистердиң адалгышка, јарталгышка кӧчӧр учуралдарын;

– јайылган ла јайылбаган эреңистерди ылгаштырып;

– эреңистиң синтаксический учурын;

– эреңистерде =атан//=етен, =ӧтӧн//=отон; =аачы//=еечи, =оочы//=ӧӧчи деп кожулталардың чын бичилерин; к таныкка токтогон глаголдоң =кан, =кандый, =калак, =кадый деп кожулталардың болужыла бӱткен эреңистердиң чын бичилерин;

– эрмекте јайылган эреңистерди аңылаар учуралдарды; – оос эрмек-куучында =ган кожулталу токтодулу учурлу эреңистерди чын айдып ла бичип (бар=ба=ган – барбаан);

– ылганаачы – глаголдың аңылу кеп-бүдүми, эрмекте төс эдилгеле коштой, кош эдилгени көргүзерин; ылганаачыны глаголдоң ло кубулбастаң ылгаштырып;

– јайылган ла јайылбаган ылганаачыларды ылгаштырып;

– ылганаачылардың бүдер эп-аргаларын, эрмектеги учурын;

– ылганаачылардың синтаксический учурын;

– ылганаачылардың (=уп//=үп) кожулталарының чын бичилерин;

– эрмекте јайылган ла јайылбаган ылганаачыларды аңылаар учуралдарды;

– уланты – куучын-эрмектиң болушчы учурлу бөлүги деп;

– улантыларды кубулбастардаң ылгаштырып; – улантыларды чын бичип, улантылу эрмектерде токтой түжер темдектерди чын тургузуп;

– колбоочыларды эрмектең танып, учурын (табышканду ла камааанду), бүдүмин (тегин ле колболу) јартаарга;

– эрмекте колбоочыларды чын бичиирге;

– деп деген колбоочының кийнинде запятой тургузар учуралдарды;

– бөлүгештерди учурыла (суракту, тыңыдар, токтодулу, түңдештирер) ылгаштырып, бир кезек бөлүгештерди (ла, та, да вариантгарыла) колбоочылардаң ылгаштырып; эрмекте чын бичип;

– модаль сөстөр эрмекте башка-башка учур көргүзерин;

– кыйгылуларды танып, эрмектеги учурын (кандый учуралда эрмектиң члени болорын) јартап;

– бүткен ле бүтпеген кыйгылулардың чын бичилерин;

– кыйгылуларлу эрмекте керектү токтой түжер темдекти тургузуп;

– өткөниш сөстөр учурыла табыш темдектеген ле бүдүм темдектеген сөстөргө бөлүнерин;

– эрмекте өткөниш сөстөрдиң учурын; такып айдылган өткөниш сөстөрди чын бичип.

«Алтай тил» деп үредү предметтиң содержаниези

Үренгенин катап көрөри – 5 час. Адалгыш. Јарталгыш.Тооломо. Солума. Шиңжү диктант. **Эрмектежип-куучындажары. Эрмек-куучынның культуразы – 3 час.** Алтай литературный тил. Алтай тилдиң өскө түрк тилдердиң ортозында турган јери.

Текст. Текстиң бүдүмдери. Абзац. Текстте эрмектердиң колбожор эп-аргалары.

Морфология – 54 час. Кубулбас – куучын-эрмектиң алдынаң учурлу бөлүги. Кубулбастар учурыла бөлүнери. Кубулбастардың бүдүми ле бүдер эп-аргазы. Колболу кубулбастардың чын бичилери. Кубулбас керегинде билгирлерди ченеп көрөри. Глаголдың лексикалык учуры, грамматикалык темдектери. Глаголдың бүдүмдери. Јарты јок глагол (инфинитив) Токтодулу учурлу глаголдор. Глаголдың грамматикалык категориялары (темдектери). Ченелте диктант. Јастыраларла иш. Глаголдың кебер категориязы. Глаголдың өйлү кебери. Өйлү кеберде турган глаголдор јүзүндерле, тооло кубулары**.** Јакылта кеберлү глаголдор. Јөпсинер кеберлү глаголдор. Күүнзедер кеберлү

глаголдор. Глаголдың залогторы. Төс залог. Јандырар залог. Т.т. Ӱредип бичиир изложениени бичиирине белетеер иш. Изложениени бичиири. «Сананган ла эриккен јери». Албан залог. Алдырар залог. Өмӧ-јӧмӧ залог. Глаголдордың бӱдери. Глагол керегинде билгирлерди ченеер тест иш. Ченелте диктант «Сооктор». Эреӈис - глаголдың кеп бӱдӱми. Јайылган ла јайылбаган эреӈистер. Эреӈис куучын-эрмектиӈ өскӧ бӧлӱктерине көчӧри. «Эреӈис» деп темала билгирлерди ченеп көрӧри. Ылганаачы – глаголдың кеп бӱдӱми. Ылганаачылардың бӱдер эп-аргалары. Јайылбаган ла јайылган ылганаачылар. Эрмекте ылганаачылардың учуры. Ылганаачылардың кожулталарында эрин ӱндӱлердиӈ чын бичилери. Јайылбаган ла јайылган ылганаачыларлу эрмектерде токтой тӱжер темдектер. Кыйгылулар. Кыйгылулар учурыла бӧлӱнери. Өткӧниш сӧстӧр. «Куучын-эрмектиӈ болушчы бӧлӱктери» деп темала билгирлерди ченеп көрӧри.

Јыл туркунына ӱренгенин бириктире көрӧри – 6 час. Фонетика, лексика, морфологияны катап көрӧри. Кубулбас керегинде ӱренгенин катап көрӧри. Јылдык ченелте диктант "Кайран өскӧн јер".Глагол керегинде ӱренгенин катап көрӧри. Глаголдың кеберлери - эреӈис, ылганаачы. Куучын-эрмектиӈ болушчы бӧлӱктери.

Текши тоозы: 68 час

Тематический план

№	Бӧлӱктердиӈ ле темалардың аттары	Частың тоозы
1.	**Ӱренгенин катап көрӧри.**	**5**
1.1	Адалгыш	1
1.2	Јарталгыш	1
1.3	Тооломо	1
1.4	Солума	1
1.5	Шиӈжӱ диктант «Кӱски Алтайым»	1
2	**Эрмектежип-куучындажары. Эрмек-куучынныӈ культуразы.**	**3**
2.1	Алтай литературный тил. Алтай тилдиӈ өскӧ тӱрк тилдериӈ ортозында турган јери.	1
2.2	Текст. Текстти ӈ бӱдӱмдери. Абзац.	1
2.3	Текстте эрмектериӈ колбожор эп-аргалары.	1
3	**Морфология**	**54**
3.1	Кубулбас – куучын-эрмектиӈ алдынаӈ учурлу бӧлӱги.	1
3.2	Кубулбастар учурыла бӧлӱнери.	1
3.3	Кубулбастардың бӱдӱми ле бӱдер эп-аргазы.	1
3.4	Колболу кубулбастардың чын бичилери.	1
3.5	Кубулбас керегинде билгирлерди ченеп көрӧри.	1
3.6	Глаголдың лексикалык учуры, грамматикалык темдектери.	1
3.7	Глаголдың бӱдӱмдери.	1
3.8	Јарты јок глагол (инфинитив)	1

3.9	Токтодулу учурлу глаголдор. Глаголдың грамматикалык категориялары (темдектери).	1
3.10	Ченелте диктант	1
3.11	Јастыраларла иш. Глаголдың кебер категориязы. Глаголдың өйлү кебери.	1
3.12	Өйлү кеберде турган глаголдор јүзүндерле, тоолокубулары.	1
3.13	Јакылта кеберлү глаголдор.	1
3.14	Молју кеберлү глаголдор.	1
3.15	Јөпсинер кеберлү глаголдор.	1
3.16	Күүнзедер кеберлү глаголдор.	1
3.17	Глаголдың залогторы. Төс залог. Јандырар залог.	1
3.18	Т.т. Үредип бичиир изложениени бичиирине белетеер иш.	1
3.19	Изложениени бичиири. «Сананган ла эриккен јери»	1
3.20	Албан залог.	1
3.21	Алдырар залог.	1
3.22	Өмө-јөмө залог.	1
3.23	Глаголдордың бүдери.	1
3.24	Глагол керегинде билгирлерди ченеер тест иш.	1
3.25	Ченелте диктант «Сооктор».	1
3.26	Эреңис - глаголдың кеп бүдүми.	1
3.27	Эреңистиң бүдери ле чын бичилери.	1
3.28	Јайылган ла јайылбаган эреңистер.	1
3.29	Эреңис куучын-эрмектиң өскө бөлүктерине көчөри.	1
3.30	Эрмекте јайылган эреңистерди аңылаары.	1
3.31	«Эреңис» деп темала билгирлерди ченеп көрөри.	1
3.32	Ылганаачы – глаголдың кеп бүдүми.	1
3.33	Ылганаачылардың бүдер эп-аргалары.	1
3.34	Јайылбаган ла јайылган ылганаачылар.	1
3.35	Эрмекте ылганаачылардың учуры.	1
3.36	Ылганаачылардың кожулталарында эрин үндүлердиң чын бичилери.	1
3.37	Јайылбаган ла јайылган ылганаачыларлу эрмектерде токтой түжер темдектер.	1
3.38	«Ылганаачы» деп темала үренгенин бириктире көрүп, быжулаары.	1
3.39	Т.т. Толо бичиир изложениени бичиирине белетер иш.	1
3.40	Изложениени бичиири.«Јибес ажыңа иженбе».	1
3.41	Ченелте диктант "Јас".	1
3.42	Куучын-эрмектиң болушчы бөлүктери.	1
3.43	Улантылар.Улантылардың учуры, бүдүмдери.	1

3.44	Улантылардың бӱдери.	1
3.45	Улантыларды кубулбастардаң ылгаштырары.	1
3.46	Колбоочылар. Табышканду, камааанду колбоочылар.	1
3.47	Колбоочыларлу эрмектерде токтой тӱжер темдектер.	1
3.48	Бӧлӱгеш. Бӧлӱгештер учурыла бӧлӱнери, эрмекте турар јери.	1
3.49	Куучын-эрмектиң бӧлӱктерине кирбес сӧстӧр. Модаль сӧстӧр. Модаль сӧстӧрдиң эрмекте турар јери.	1
3.50	Т.т.Текстке јуук бичиир изложениени бичиирине белетеер иш.	1
3.51	Изложениени бичиири. «Ада-Өбӧкӧлӧристиң јаңжыгулары».	1
3.52	Кыйгылулар. Кыйгылулар учурыла бӧлӱнери.	1
3.53	Өткӧниш сӧстӧр.	1
3.54	«Куучын-эрмектиң болушчы бӧлӱктери» деп темала билгирлерди ченеп кӧрӧри.	1
4	**Јыл туркунына ӱренгенин катап кӧрӧри**	**6**
4.1	Фонетика, лексика, морфологияны катап кӧрӧри.	1
4.2	Кубулбас керегинде ӱренгенин катап кӧрӧри.	1
4.3	Јылдык ченелте диктант "Кайран өскӧн јер".	1
4.4	Глагол керегинде ӱренгенин катап кӧрӧри.	1
4.5	Глаголдың кеберлери - эреңис, ылганаачы.	1
4.6	Куучын-эрмектиң болушчы бӧлӱктери.	1
	Текши тоозы:	**68 ч.**

Ӱредӱ ле методикалык литература:

1. К.К.Пиянтинова, Н.Б.Тайборина «Алтай тилле иштеер программалар 5-9 класстарга». Г-А., 2023.
2. К.К. Пиянтинова, А.М. Оинчинова, Н.Б. Тайборина «Алтай тил 7 класс» Г-А., 2025.
3. «Алтай тилди 7-чи класста ӱредери» Г-А.,2014.
4. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиң јединетен турулталарын баалаары. Ж.И.Амырова, Е.Д. Чандыева. Г-А. 2018.

5. Алтай тил ле литератураның урокторында текши ӱредӱ эдилгелерди темиктирери. Методикалык пособие. Чандыева Е.Д., Шокшиланова А.С. Г-А. 2012.

6. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиң билгирин баалаарының кемјӱлери. 5-9 класстарда. Ж.И. Амырова, Ю.А. Мундукина. Г-А. 2019.

7.Алтай тил ле литературала көргӱзӱ таблицалар. – Г-А., 2018.

8. Амырова Ж.И., Тайборина Н.Б., Туймечекова А.К., Сулукова Н.Г.,

Шемтышева Е.А «Изложениелердин јуунтызы (5-9 класстар)» Г-А., 2005.

МУНИЦИПАЛЬНОЕ КАЗЕННОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ «ОНГУДАЙСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ИМЕНИ С.Т.ПЕКПЕЕВА»

РАССМОТРЕНО
На педагогическом совете
Протокол № 1 от
«31» августа 2026 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместителем директора
по УВР _____
Бутынина Л.П.

УТВЕРЖДЕНО
Директор МКОУ
«Онгудайская сош
им.С.Т.Пекпеева»
_____
Чочкина Е.В
Приказ № 310
от «31» августа 2026 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному предмету «Родная (алтайская) литература», 68 часов
7 В класс

с.Онгудай, 2026 г.

«Алтай литература» предметти ӱрединиҥ текши јартамалы

Алтай литература аайынча 7-чи класска тургузылган иштеер программа «Алтай литературала иштеер программалар (5-9 класстар)» - 2023 j. деп программага ла «Алтай литература. 7 класс». – 2025 j. деп ӱредӱ бичик-хрестоматияга тайанып тургузылган. Программаныҥ тургузаачы-авторлоры Н.М.Киндикова, Е.Д.Чандыева, У.Н.Текенова, хрестоматияныҥ – М.М.Бурулова, А.Б.Чендекова, Л.Ю.Темдекова.

Программа аайынча болзо, алтай литератураны јыл туркунына 7 класста ӱренерине **68** час, неделяда **2** час берилген.

«Алтай литература» ӱредӱ предметти ӱренеринде јединетен турулталар

Ӱренчиктиң өзӱмиле колбулу турулталар (личностный):

- ӧдӱп турган керектерди ле кубулталарды јӱрӱмниң ээжилерине келиштире көрӧри;
- јӱрӱмде ле текши јон ортодо бойыныҥ јерин билип, кылык-јаҥныҥ учурлузын аҥылап билери;
- калыгыныҥ јаҥжыккан ээжилерине тайанып билери;
-кычырганы керегинде јартамалду шӱӱлте айдып билери ле кычырганына бойыныҥ кӱӱнин көргӱзери;
- литератураныҥ јӱзӱн-башка жанрларын тузаланган јайаан иштер бӱдӱрип билери;
-бойыныҥ кычырар јилбӱлериниҥ кыйузын элбедерин билип улалтар.

Текши ӱредӱ эдилгелерле колбулу (метапредметный):

- башка-башка бӱдӱмдӱ пландар тургузар эп-аргаларын элбедери;
- кычырган текстти куучындаар башка-башка эп-сӱмелерин байыдары;
-ӱренчик бойыныҥ алдына ӱредӱ амаду тургузып, ого јединер аргаларды темдектеери;
-чӱмдемелде берилген сурактыҥ каруузын табып, берилген материалды чокым оҥдооры;
- тӱп шӱӱлте чыгарып билери;
- бойыныҥ ижин чокым пландаары, јилбӱзин јарт билери;
- кош јетирӱлер табарын элбедип, интернет-ресурстар тузаланарына ла тапкан јетирӱлерле иштеерине таскадары;
-чӱмдемел керегинде эрмек-куучында бойыныҥ санаа-шӱӱлтезин чокымдап, тексттеҥ темдектерле быжулап, шӱӱлте эдип билери;
- бӱдӱрген ишке чокым темдек тургузып, бойыныҥ аргаларын јарт билери;
- ӧскӧ предметтерле колбооры.

Предметле колбулу турулталар:

-программаныҥ кемине келиштире берилген кееркедим чӱмдемелдерди чын оҥдооры ла көгӱске алынары;
-ӱренген тексттерди билери;
- тӱӱкилик темага берилген литературалык чӱмдемелдерди аҥылу ылгаарыныҥ алтамдарын ӱренип алары (тӱӱкилик јетирӱлер тузаланары, тӱӱкилик сӧзликтерге ајару эдери, тӱӱкилик јартамалдардыҥ керектӱ учурын оҥдооры ла о.ӧ.);
-чӱмдемелдиҥ тематиказын, тургузылган курч сурагын, литератураныҥ теориязын билери;
-текстке јуук куучындап билери, текстле иштеери, куучын тургузып билери.

«Алтай литература» деп ӱредӱ предметтиҥ содержаниези

Калыктыҥ чӱмдӱ сӧзиниҥ – 7 час

Кожоҥ – албатыныҥ чӱмдеген поэзиязыныҥ лирикалык жанры. Кожоҥдордыҥ жанрлары, учуры, кееркедер эп-аргалары. Тӱӱкилик кожоҥ. Тӧс шӱӱлтези ле чӱмделген эп-аргалары, кӱрмелгези ле учуры. «Кан-Алтай». Алтайдыҥ сӱр-кебери, кожоҥдо тӱӱкилик айалгалар. Кай чӧрчӧк «Алтын-Туужы».. Ӧлӧҥчиниҥ буудактарын ӧдӱп чыкканы. «Ойто јаныш јок!» Алтын-Туујыныҥ болужы. Сӧслӧ јураары. Баатыр кыс кааннаҥ айбыларында. Сӱр-кеберлерди аҥылаары. Алтын-Туујыныҥ јеҥӱзи. Кай чӧрчӧктиҥ тӧс шӱӱлтези, кееркедими.

Јебрен тӱрк литературанаҥ (VI-XII чч.) – 2 час

Орхон кереестер. Тонйукук. Јуучылдыҥ јолы керегинде јартамал сӧс. Кереес таштаҥ кӧчӱрилген текстле иш. А.О.Адаров «Тонйукуктыҥ санаалары». Тонйукуктыҥ сӱр-кебери јуралганы.

Алтай литературанаҥ (XIX-XX чч.) – 59 час М.В.Чевалков «Кырачы ла Аҥчы» - баштапкы алтай туужы. Туујыныҥ ӱредӱ учуры. Г.И.Чорос-Гуркин «Алтай».Чӱмдемелде Алтайдыҥ сӱр-кебери јуралганы, чӱмдемелдиҥ мотивтери. М.В.Мундус-Эдоков «Маргаан». Сӱр-кебердиҥ учуры, тузаланган эп-аргалары. П.А.Чагат-Строев «Ойгор-Баатыр». Туујыны чокум, јарт кычырары. П.В.Кучияк «Ӧскӱс-Уул». Чӱмдемелдиҥ сюжеди ле геройлоры аайынча схема тургузары. Чӱмдемелдиҥ тургузылганы, кееркедим эп-аргалары. Ј.Т.Бедюров – јуучыл ӱлгерчиниҥ чӱмдемелдери. Јууныҥ јалаҥдарынаҥ ийилген чӱмдемелдер. Ч.И.Енчинов «Ай канатту шоҥкорым». Лирикалык геройдыҥ кӱӱн-санааларын, ич санааны једимдӱ јетиргени. Таҥынаҥ кычырары. Ч.И.Енчинов «Ай-Тана». Текстти јӱзӱндеп кычырары. Драманыҥ јӱрӱмдеги учуры, сюжеди ле тӧс шӱӱлтези. М.Джалиль «Јайым ла бар болзо чы», «Кушкаш». Јайымныҥ учурын јартаары. Ӱлгердиҥ тӱп-шӱӱлтези. И.В.Шодоев «Качук» (ӱзӱктер). Јууда турушкан ӱй кижиниҥ сӱр-кебери. Тӧс геройдыҥ јӱрӱмдик јолы керегинде кычырганы аайынча куучындаары. А.Ф.Саруева «Алтын-Кӧлим». Алтын-Кӧлдиҥ сӱр-кеберин јураган эп-аргалар.Ӱлгерде кееркедим сӧстиҥ учурын јартаары. Ч.А.Чунижеков «Мундузак» – автобиографиялык чӱмдемел. Озодо улустыҥ кӱч јӱрӱми. С.С.Суразаков «Шил кӧс». Л.В.Кокышев «Культуразы јок немелер». Л.В.Кокышев «Эски гардеробтыҥ ичинде (Бӧрӱктер)". Шоодылганду куучында эки телкем көргӱзилгенин ајарып, чӱмдемелдиҥ оҥдайын јартаап алары. Л.В.Кокышев «Дикарка». Граждан јууныҥ ӧйлӧринде алтай калыктыҥ јӱрӱми көргӱзилгени. Б.У.Укачин «Ӧлтӱрген болзом тороны». Чӱмдемелдиҥ автобиография тӧзӧлгӧзи, чындык јӱрӱмдик учуралдар салынганын јартаары. Јуу ӧйинде ач-ӱренниҥ јӱрӱмин көргӱскени. Чокум-јарт кычырып, текстке јуук куучындаары. Б.У Укачин «Тӧрӧлим». «Кичӱ Тӧрӧлим керегинде сӧс». Ш.П.Шатинов «Алтай чӧрчӧк». Философиялык учурлу чӱмдемелге ылгамал эдери. Ј.Б.Каинчин «Кайчы». Кайчылар керегинде сӧс. Т.Б. Шинжин «Көстиҥ јажы». Јууныҥ балдарыныҥ ӧскӱс јӱрӱми керегинде куучын. Чӱмдемел аайынча јуу ӧйиндеги балдардыҥ јӱрӱми керегинде куучын ӧткӱрери. Э.М.Палкин «Аржан». Аржан –алкыш-быйанду суу. Б.У.Укачин «Тайганыҥ јаҥы». Чӱмдемелде «Ар-бӱткен ле кижи» деп тема кӧдӱрилгени. Мустай Карим «Узак-узак бала туш» автобиографиялык чӱмдемел. А.Я.Ередеев «Ажудагы балыктар». Ар-бӱткенди корыыры ла чеберлеери аайынча экологиялык сурактарды тургусканы. Чокум, јарт кычырары. Урок-презентация. Б.Я.Бедюров «Бис ончобыс – карындаш». Најылыктыҥ темазын ачканы. В.Т.Самыков «Алтайдыҥ ла кижиликтиҥ уулы». Кижи ле јер-телекейдиҥ колбузы. Кижиниҥ бийик учуры, јер ӱстинде каруулузы. Ч.Т.Айтматов «Тӧӧниҥ кӧзи». Повестьте тегин колхозчы улустыҥ кӱч јӱрӱми ле ижи көргӱзилгени. Бабрашев В.В. «База ла как куру келдим, эне». Лирикалык геройдыҥ кӱӱн-санаалары. Маскина Ј.Я. Јурамал-куучындар «Тӧрӧл симфония». «Кӱски Алтайым» «Кулады». «Јайлуда» - аҥылузын, темазын јартаары. Сартакова

С.М. «Тилим». Алтай тилдиҥ учуры керегинде шӱӱлте айдылганын јартаары. Э.К.Тоюшев «Јас салымду улус ортодо». Ӱлгердиҥ ӱредӱ-шӱӱлтезин јартаары. Манитов С.К. «Јӱрӱмниҥ тыны». Чӱмдемелде тӱӱкилик ӧй кӧргӱзилгени. Шукшин В.М. «Бӧрӱлер». **Јыл туркунына ӱренгенин катап кӧрӧри. Тест иш. – 1 час**

Текши тоозы – 68 час

Тематикалык план

№	Бӧлӱктердиҥ ле темалардыҥ аттары	Частыҥ тоозы
1	**Калыктыҥ чӱмдӱ сӧзинеҥ**	**7**
1	Кожоҥ – албатыныҥ чӱмдеген поэзиязыныҥ лирикалык жанры. Кожоҥдордыҥ жанрлары, учуры, кееркедер эп-аргалары.	1
2	Тӱӱкилик кожоҥ. Тӧс шӱӱлтези ле чӱмделген эп-аргалары, кӱрмелгези ле учуры. «Кан-Алтай». Алтайдыҥ сӱр-кебери, кожоҥдо тӱӱкилик айалгалар.	1
3	Кай чӧрчӧк «Алтын-Туујы». Кай чӧрчӧкти ӱзӱктеп, ӱнле аҥылап кычырары.	1
4	Ӧлӧҥчиниҥ буудактарын ӧдӱп чыкканы. Чокум, јарт кычырары.	1
5	«Ойто јаныш јок!» Алтын-Туујыныҥ болужы. Сӧслӧ јураары.	1
6	Баатыр кыс каанныҥ айбыларында. Сӱр-кеберлерди аҥылаары.	**1**
7	Алтын-Туујыныҥ јеҥӱзи. Кай чӧрчӧктиҥ тӧс шӱӱлтези, кееркедими.	1
2	**Јебрен тӱрк литературанаҥ (VI-XII чч.)**	**2**
1	Орхон кереестер. Тонйукук. Јуучылдыҥ јолы керегинде јартамал сӧс. Кереес таштаҥ кӧчӱрилген текстле иш.	1
2	А.О.Адаров «Тонйукуктыҥ санаалары». Тонйукуктыҥ сӱр-кебери јуралганы.	1
3	**Алтай литературанаҥ (XIX-XX чч.)**	**59**
1	М.В.Чевалков «Кырачы ла Аҥчы» - баштапкы алтай туујы. Туујыныҥ ӱредӱ учуры.	1
2	Г.И.Чорос-Гуркин «Алтай». Чӱмдемелде Алтайдыҥ сӱр-кебери јуралганы, чӱмдемелдиҥ мотивтери.	1
3	М.В.Мундус-Эдоков «Маргаан». Сӱр-кебердиҥ учуры, тузаланган эп-аргалары.	1
4	П.А.Чагат-Строев «Ойгор-Баатыр». Туујыны чокум, јарт кычырары.	1
5	Тӱӱкилик ӧй лӧ оныҥ кееркедим телкемин оҥдогоны аайынча айдары. Туујыныҥ тӧс шӱӱлтези.	1
6	П.В.Кучияк «Ӧскӱс-Уул». Чокум, јарт кычырып, толо куучындаары.	1
7	Јаҥы јӱрӱмге јӱткӱгени. Тӧс геройдыҥ кӧрӱм-шӱӱлтези ӧскӧни.	1
8	Чӱмдемелдиҥ сюжеди ле геройлоры аайынча схема тургузары. Чӱмдемелдиҥ тургузылганы, кееркедим эп-аргалары.	1
9	Ј.Т.Бедюров – јуучыл ӱлгерчиниҥ чӱмдемелдери. Јууныҥ јалаҥдарынаҥ ийилген чӱмдемелдер.	1
10	Ч.И.Енчинов «Ай канатту шоҥкорым». Лирикалык геройдыҥ кӱӱн-санааларын, ич санааны једимдӱ јетиргени.	1
11	**Таҥынаҥ кычырары**. Ч.И.Енчинов «Ай-Тана». Текстти јӱзӱндеп кычырары. Драманыҥ јӱрӱмдеги учуры, сюжеди ле тӧс шӱӱлтези.	1
12	**Ӧскӧ калыктардыҥ литературазынаҥ**	1

	М.Джалиль «Јайым ла бар болзо чы», «Кушкаш». Јайымныҥ учурын јартаары. Ӱлгердиҥ тӱп-шӱӱлтези.	
12	И.В.Шодоев «Качук» (ӱзӱктер). Јууда турушкан ӱй кижиниҥ сӱр-кебери.	1
14	Тӧс геройдыҥ јӱрӱмдик јолы керегинде кычырганы аайынча куучындаары.	1
15	А.Ф.Саруева «Алтын-Кӧлим». Алтын-Кӧлдиҥ сӱр-кеберин јураган эп-аргалар.Ӱлгерде кееркедим сӧстиҥ учурын јартаары.	1
16	Ч.А.Чунижеков «Мундузак» – автобиографиялык чӱмдемел. Ӱнле аҥылап кычырып, јартамал эдери.	1
17	Чӱмдемелдиҥ тӧс геройыныҥ кылык-јаҥы. Јӱрӱмдик јолыныҥ чийӱзин темдектеери.	1
18	Озодо улустыҥ кӱч јӱрӱми. Чӱмдемелдиҥ сюжедин, темазын, кӧдӱрилген сурактарын айдары.	1
19	С.С.Суразаков «Шил кӧс». Чӱмдемелди кычырып, кыскарта куучындаары.	1
20	Л.В.Кокышев «Культуразы јок немелер». Ӱлгерди кычырып, јӱрӱмдик учурын јартаары.	1
21	Л.В.Кокышев «Эски гардеробтыҥ ичинде (Бӧрӱктер)". Шоодылганду куучында эки телкем көргӱзилгенин ајарып, чӱмдемелдиҥ оҥдайын јартаап алары.	**1**
22	Л.В.Кокышев «Дикарка». Граждан јууныҥ ӧйлӧринде алтай калыктыҥ јӱрӱми кӧргӱзилгени.	**1**
23	Эне кижиниҥ сӱр-кебери јуралганын темдектерге тайанып, куучындаары. Ар-бӱткенниҥ јурамалыныҥ учурын јартаары.	**1**
24	Куучынныҥ адын јартап, тӧс удурлажу, сюжеттиҥ ӧзӱми, куучындаачы ла автор керегинде санаа-шӱӱлтени чыгара айдары.	**1**
25	Б.У.Укачин «Ӧлтӱрген болзом тороны». Чӱмдемелдиҥ автобиография тӧзӧлгӧзи, чындык јӱрӱмдик учуралдар салынганын јартаары.	**1**
26	Јуу ӧйинде ач-ӱренниҥ јӱрӱмин кӧргӱскени. Чокум-јарт кычырып, текстке јуук куучындаары.	**1**
27	Тӧс лӧ болушчы геройлор. Сӱр-кеберлерле тӱҥдештирӱ иш ӧткӱрери.	**1**
28	Б.У Укачин «Тӧрӧлим». Чӱмдемелди учурлу бӧлӱктерине бӧлип, ӱнле аҥылап кычырары, кӱӱн-санааны чыгара айдып, шӱӱлте эдери.	**1**
29	«Кичӱ Тӧрӧлим керегинде сӧс». Тӧрӧл јурты керегинде материал јууп, шиҥжӱ иш бӱдӱрери. Презентация көрӧри.	**1**
30	Ш.П.Шатинов «Алтай чӧрчӧк». Философиялык учурлу чӱмдемелге ылгамал эдери. Јарт кычырып, тӧс шӱӱлтезин јартаары.	**1**
31	Ј.Б.Каинчин «Кайчы». Кайчылар керегинде сӧс. Презентация ишти көрӱп, билерин айдары.	**1**
32	Ойгор сӧстӱ Кайчыныҥ јӱрӱми. Лаптап кычырары.	**1**
33	Шыраны ла тороны јеҥген ойгор сӧстиҥ тереҥ учуры, ийдези. Чӱмдемелди ӱзӱктери аайынча кычырып, толо куучындаары.	**1**
34	Уулчактардыҥ сӱр-кебери, олордыҥ јӱрӱминде кай чӧрчӧктиҥ учуры. Кычырганын куучындаары. «Ойгор кайчылар» деп ӱлекер тургузары.	**1**
35	Т.Б. Шинжин «Көстиҥ јажы». Јууныҥ балдарыныҥ ӧскӱс јӱрӱми керегинде куучын.	**1**
36	Чӱмдемелди кычырып, куучынныҥ тӧс шӱӱлтезин јартаары.	**1**

37	Штан ла Карманның шыраны ла уур-күчтерди јеңүлү өдүп, кижиге буурзак ла килемкей артанын кычырганы аайынча јартаары.	**1**
38	Чүмдемел аайынча јуу өйиндеги балдардың јүрүми керегинде куучын өткүрери.	**1**
39	Э.М.Палкин «Аржан». Аржан –алкыш-быйанду суу. Үлгерде күүн-санаа, күүн-тап солынганы.	**1**
40	Б.У.Укачин «Тайганың јаңы». Чүмдемелде «Ар-бүткен ле кижи» деп тема көдүрилгени.	**1**
41	Сүр-кеберлерге түңдештирү характеристика берери. Кычырганы аайынча шүүнип куучындаар.	**1**
42	**Өскө калыктардың литературазынаң.** Мустай Карим «Узак-узак бала туш» автобиографиялык чүмдемел.	**1**
43	Киндик ле Аскаттың најылыгы керегинде кычыраганын куучындаары.	**1**
44	А.Я.Ередеев «Ажудагы балыктар». Ар-бүткенди корыыры ла чеберлеери аайынча экологиялык сурактарды тургусканы. Чокум, јарт кычырары. Урок-презентация.	**1**
45	«Ару көлдө!» Кортымаштың тапкан эп-сүмези јуруктарда.	**1**
46	Б.Я.Бедюров «Бис ончобыс – карындаш». Најылыктың темазын ачканы.	**1**
47	В.Т.Самыков «Алтайдың ла кижиликтиң уулы». Кижи ле јер-телекейдиң колбузы. Кижиниң бийик учуры, јер үстинде каруулузы.	**1**
48	**Өскө калыктардың литературазынаң** Ч.Т. Айтматов «Төөниң көзи». Повестьте тегин колхозчы улустың күч јүрүми ле ижи көргүзилгени.	**1**
49	Кемел ле Абакирдиң оңдошпосторы – ол эки кижиниң ортозында турган курч суракты јартаары.	**1**
50	Кычырганына тайанып, Кемелдиң ле Абакирдин кылык-јаңын сөслө јураары.	**1**
51	Бабрашев В.В. «База ла как куру келдим, эне». Лирикалык геройдың күүн-санаалары. Үлгердиң төс шүүлтезин, үредү учурын айдары.	**1**
52	Маскина Ј.Я. Јурамал-куучындар «Төрөл симфония». «Күски Алтайым» «Кулады». «Јайлуда» - аңылузын, темазын јартаары.	**1**
53	Сартакова С.М. «Тилим». Алтай тилдиң учуры керегинде шүүлте айдылганын јартаары.	**1**
54	Н.Б.Бельчекова «Карагай ла Кайыңаш». Јурамалда ар-бүткенниң айалгазы ажыра эки кижиниң јүрүми көргүзилгени.	**1**
55	Э.К.Тоюшев «Јас салымду улус ортодо». Үлгердиң үредү-шүүлтезин јартаары.	**1**
56	Манитов С.К. «Јүрүмниң тыны». Чүмдемелде түүкилик өй көргүзилгени.	**1**
57	Јейнектиң сүр-кеберин ле кылык-јаңын көрөри. Үзүкти лаптап кычырар.	**1**
58	Шукшин В.М. «Бөрүлер». Кижиниң кылыгы јеткерлү кызалаңду айалгада.	**1**
4	**Јыл туркунына үренгенин катап көрөри. Тест иш.**	**1**

Тузаланар үредү-методикалык литература

1. Н.М.Киндикова, Е.Д.Чандыева, У.Н.Текенова. Алтай литературала иштеер программалар 5-9 класстар, Г-А., 2023 ј.

2. М.М.Бурулова, А.Б.Чендекова ,Л.Ю.Темдекова Алтай литература. 7 класс. Г-А.,2025 j.

3. Н.М.Киндикова, У.Н. Текенова. Алтай литератураны ӱренерине болушту ууламjылар. 8-чи класс. Г-А., 2015.

4. Алтай тил ле литературала кӧргӱзӱ таблицалар. – Г-А., 2018.

5. Н.М.Киндикова. Алтай литератураның өткӧн jолы. Г-А., 2004.

6. Т.К.Шутина. И.В.Шодоевтиң чӱмдемелдерин школдо ӱренери. Г-А., 2010.

7. Т.К.Шутина. Тесттер 5-11 класстар. Г-А., 2012.